

277494

HADI BESZÉDEK

AZ ORSZÁGOS HADSEGÉLVEZŐ BIZOTTSÁG MEGBÍZÁSÁBÓL

KIADJA

A M. KIR. HONVÉDELMI MINISTERIUM HADSEGÉLVEZŐ HIVATALA

A HÁBORÚBAN ELESETT, VAGY A HÁBORÚBAN KAPOTT SEBEK AVAGY A HADI
FÁRADALMAK KÖVETKEZTÉBEN ELHALT KATONÁK ÖZVEGYEI ÉS ÁRVÁI JAVÁRA.

11. FÜZET.

MAGYARY GÉZA EGYETEMI TANÁRNAK 1914. DECEMBER 11-ÉN
TARTOTT FELOLVASÁSA.

A BÉKEMOZGALMAK ÉS A VILÁGHÁBORÚ.

Kapható: Az Általános Beszerzési és Szállítási R.-t.-nél
Budapest, V., Kádár-utca 5. sz. és a dohánytőzsdékben.

Egy-egy füzet ára 10 fillér.

BUDAPEST

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1915.

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

M. N. KÖZSOMI KÖNYVTÁR
VILÁGHABORÚ.
850 SZ.

R
2

R
1965

Első tekintetre merészségnek látszik békemozgalmakról beszélni, mikor a háború tetőpontját érte el, s izgalmi egészen hatalmukba kerítették idegeinket. Valójában mégsem az, sőt a mostani időpont talán legalkalmasabb erre. Mert most áll legélesebben előttünk az a kérdés, hogy az a hatalmas mozgalom, amelynek célja a háború okait, s magát a háborút is lehetőleg elhárítani, miért nem tudta megakadályozni a mostani háborút, mit várhatunk tőle a háború alatt, s mit annak befejezése után? És meggyőződésem szerint ennél fontosabb kérdés nincs is. Mert az emberiség nem az öldöklő háborúban, hanem a békés együttlétben tölti be rendeltetését, a békemozgalom pedig éppen ezt a békés együttlétet kívánják megteremteni.

A kérdéssel minden időben sokat foglalkoztak, de sohasem annyit, mint a múlt század közepétől kezdve a mostani háború kitöréséig.

A múlt század közepétől, főleg azonban utolsó évtizedétől kezdve, a most dúló borzalmas háború kitöréséig két irányzat vált uralkodóvá a világpolitikában. Az egyik kölcsönös megértéssel és megfelelő jogintézményekkel törekedett a nemzetközi érintkezést biztosabbá, az államok békés együttlétét lehetővé tenni. A másik folytonos fegyverkezéssel, a hadseregek létszámának folytonos emelése, s fegyverzetük tökéletesítése által kívánta az államok létét, fejlődését minél biztosabb alapokra fektetni.

Nem mondhatnám, hogy ez a két irányzat céljaiban merőben ellentétes lett volna. Mert voltak államok, amelyek nem azért fegyverkeztek folyton, hogy másokat támadjanak, hanem a szüntelen hadikészülődéssel járó terheket épen a béke fentartásáért vállalták magukra. Úgy ítélték meg a helyzetet, hogy saját békés fejlődésüket, s az általános békét akkor biztosítják leghatályosabban, ha meg is van a készültségük, hogy diadalmasan tudjanak mellette síkraszállani. A hármasszövetséghez tartozó államok voltak ennek az irányzatnak hívei. A hármasszövetség békeszövetség volt, amely soha sem gondolt támadásra, hatalmas fegyvereivel csak a békét kívánta szolgálni. Ma, midőn a legnagyobb világtörténelem készül, senki sem vállalkozhatik a tárgyilagos történetíró szerepére, én sem teszem. Annyit azonban mégis mondhatunk, s nyugodt lelkiismerettel várhatjuk a történelem ítéletét, hogy mikor majdnem minden fillérünket a fegyverkezésre fordítottuk, senkit sem akartunk támadni, hanem csak a saját biztonságunkról kívántunk gondoskodni. Mi nem voltunk ellenségei a békés irányzatnak sem, sőt minden békemozgalomból bőségesen kivettük részünket, minden nemzetközi jogintézményhez a béke biztosítására hozzájárultunk, csak a fegyvert nem akartuk eldobni kezünkből, mert láttuk, csalahatlan jelek mutatták, hogy ellenségekkel vagyunk körülvéve, akik csak az alkalmat várják, hogy minket megtámadhassanak.

A mostani háború igen könnyen azt a meggyőződést kelthetné bennünk, hogy a két irányzat közül az utóbbi lett győztes, s hogy a békés irányzat elbukott. Bizonyára sokan vannak, akiknek ez a meggyőződésük, akik elveszítvén csekély hitüket a béke-

mozgalmakban, mindennél világosabban látják bebizonyítva, hogy csak nehány, az igazi életet nem ismerő szobatudós és publicista ábrándozásáról volt szó, amely fölött az események napirendre tértek. A háború már nagyon sok pusztítást okozott és bizonyára még sokat fog okozni. Ezek közt a legnagyobbak egyikének tartanám, ha ez a nézet szélesebb körökben verne gyökeret, mert lerontaná azt a hitünket, hogy az emberiség magasabb erkölcsi eszmék befogadására képes.

A mostani háború nem jelenti a békemozgalmak bukását. Áldásos hatásaikat érezzük a háború alatt és szebb jövő vár rájuk a háború után. Főcélom, épen erre ráirányítani a közönség figyelmét. Midőn most a világ legműveltebb népei vak szenvedélytől elfogult lélekkel egymás életére törnek, az egyetlen megnyugtató gondolat, hogy az a sok önzetlen fáradás, amelylyel annyi kiváló elme és nemes szív az emberiség erkölcsi közösségét szorosabbra törekedett fűzni, nem veszett kárba.

A békemozgalmaknak ugyanaz a sorsa, mint minden nagy eszméé, mikor először feltűnik: félreértik. S épen ez oka annak, hogy nehezen tudnak tért hódítani. A békemozgalmak nem kívánnak örök-békét. A háború is az emberi természet egyik megnyilatkozása, amelyet teljesen elhárítani alig lehet. A békemozgalmak csak arra törekednek, hogy a háború okai ritkábbak legyenek, s minél kevésbé kerüljön a sor háborúra. Céljuk tehát a békés megértés szellemét megteremteni, s oly nemzetközi jogintézményeket létesíteni, amelyek a fegyveres mérkőzéseket lehetőleg elhárítják. Ezen jogintézmények közt a legfontosabb a nemzetközi bíraskodás. Ha pedig ezt sikerül

megteremteni, akkor elérhető a békemozgalmak legfőbb célja is, a fegyverkezés korlátozása. Minthogy azonban ezek az eszmék egyhamar alig valósíthatók meg teljesen, a békemozgalmak még egy másik célt is tűztek ki maguk elé: enyhíteni a háború borzalmait. Ha a háború már kitört, az minél kevesebb szenvedéssel járjon a hadviselőkre és az emberiségre. Ha ezt a kettős céljukat átértjük, nemesen gondolkodó ember alig lehet ellenségük. Nem megvalósíthatatlan, utopistikus programot tűznek ki maguk elé, hanem a leggyakorlatibb és egyben a legnemesebb célokat szolgálják.

A békemozgalmak különféle utakon kívánták céljaikat elérni. Egyesületek, hivatalos és nem hivatalos kongressusok, s hatalmas irodalom terjesztették a békes megegyezés eszméjét. Mindezekről most természetesen nem lehet szó. Talán csak azt említhetném fel, hogy a békes megértés annyi szála még soha sem szövődött államok és nemzetek közt és soha sem volt oly sűrű az érintkezés közöttük, mint a legutóbbi időben úgy, hogy annál fájdalmasabban érint az a mélységes szakadás, amelyet közöttük a háború előidézett. De különösen elszomorító, hogy ezt a szakadást azok a nemzetek idézték elő, amelyek a békemozgalmak lelelkesebb híveinek mutatkoztak.

A békemozgalmak legértékesebb eredményei: a hágai békekonferenciák és az ezeken kötött békeegyezmények. Gondolatmenetemet most csupán ezekhez kívánom fűzni.

Midőn 1899 május 18-án 26 állam képviselői az első békekonferenciára Hágában összeültek, az egész világ, kivéve néhány békebarátot, a legnagyobb kétkedéssel nézett a tanácskozás kimenetele elé. Annál

nagyobb volt a meglepetés, midőn látták a fényes eredményt, amelylyel a konferencia végződött. Midőn pedig 1907 június 15-én a második békekonferencia ült össze, ugyancsak Hágában, a bizalmatlanság iránta már nem volt oly nagy. Most már 44 állam vett részt a tanácskozásokon, s az eredmény is gazdagabb, mint az első konferenciáé.

Az első békekonferencia a békemozgalmak összes törekvéseit felvette programjába, a fegyverkezés korlátozását, habár egyelőre csak igen enyhe formában, és a nemzetközi bíraskodást is.

Az általános leszerelés azonban nem vezetett megoldásra. A konferencia csak egy elvi kijelentésben tudott megállapodni. Kimondotta: «hogy a hadügyi kiadások csökkentése, melyek most az egész világot terhelik, az emberiség erkölcsi és anyagi jólétének gyarapítására nagyon is kívánatos.»

Előre volt látható, hogy még a legbékésebb államok is, mint Magyarország, Ausztria és Németország, mindaddig nem tehetik le a fegyvert kezükből, míg azok az ellenséges áramlatok, amelyek létüket és békés fejlődésüket veszélyeztetik, meg nem szűnnek. S ezek az első konferencia után nemcsak, hogy nem szűntek meg, hanem hevességük egyre fokozódott. Midőn a második békekonferencia összeült, a fegyveres béke szüksége iránti meggyőződés már annyira általános volt, hogy a lefegyverezés kérdését a tanácskozás programjába fel sem vették. Angolország képviselője programmon kívül mégis felvetette, mire a konferencia megismételte az első alkalommal hozott elvi határozatát. Mind a két konferencia, hivatalosan is, békekonferenciának nevezte magát, de a lelkekben mégis csak ott rejtőzött az

ézés, hogy a fegyver a legerősebb békebiztosíték — legalább az akkori viszonyok közt — amelytől egy állam sem foszthatja meg magát.

Ha pedig a békekonferenciák pozitív eredményeit nézzük, ezekben ugyan a békemozgalmak több programpontját találjuk megvalósítva, de azért itt is észrevehetjük, hogy a háború gondolata uralkodott a lelkeken. A második békekonferencián 13 egyezményt kötöttek, s egy nyilatkozatban állapodtak meg. Az egyezmények közül csak kettő szolgálja a békés nemzetközi érintkezést: az I., a mely a nemzetközi összeütközések békés elintézéséről szól és a II., amely szerződési kötelezettségek teljesítése céljából az erőszak korlátozásáról rendelkezik. Ezekhez sorozható némileg még a XII., a mely egy felsőbb zsákmánybíróságot szervez, ez azonban már háborús viszonyt tételez fel. A többi egyezmény, valamint a nyilatkozat is, már a háborús viszony szabályozásával foglalkozik. Ezen egyezmények legnagyobb részét a magyar törvényhozás is törvénybe iktatta az 1913. évi XLIII. t.-c.-ben.

Habár a békés nemzetközi érintkezésre vonatkozó egyezmények száma csekély, jelentőségük mégis alig becsülhető meg eléggé. A nemzetközi jog újabb korszakát számítjuk ezen egyezményektől. Vezérlő gondolatuk a nemzetközi bíráskodás szervezése és kiterjesztése minél szélesebb körre, hogy ekként az államok közti összeütközések fegyver helyett bírói szóval nyerjenek kiegyenlítést. Az elért eredmény a békebarátoknak ugyan nagy csalódást okozott, de így is meg lehetünk vele elégedve, mert messze meghaladja azokat a várakozásokat, amelyeket a nemzetközi bíráskodáshoz még csak két évtizeddel ezelőtt fűztünk.

Legnagyobb előnyét abban kell keresnünk, hogy a jog eszméjét teszi uralkodóvá az államok közti vitákban. Amint rendes állami élet csak akkor kezdődött, mikor a jog általános uralomra tudott jutni, épúgy az államok léte is azáltal nyert biztosabb alapot, hogy a jogot fogadták el vitáik elintézésében irányadónak. Ebben egyébiránt korunk állami és jogi életének egyik igen szép jellemvonása nyilatkozik meg. A mai államok belső életét teljesen, minden ízében áthatja a jog gondolata. Minden életviszony számára a magán- és büntetőjogtól kezdve a köz- igazgatásig a legteljesebb jogvédelmet törekeshnek nyújtani. Mindenki és minden körülmények közt álljon bírói jogvédelem alatt. Ez az eszme ime már áthatott a nemzetközi térre is, az államok egymáshoz való viszonyára. • Az államok vonatkozásaiban ne az erősebb hatalmi szava, hanem a jog parancsa legyen a cselekvés szabálya. És bármily szerény köntösben jelenik is meg ez az eszme, alig lehet kétségünk, hogy idővel nagy átalakító hatással lesz a nemzetközi életre.

A hágai békeegyezményben szabályozott nemzetközi bírászkodás azonban még nagyon kezdetleges, mert nem kötelező és nincs teljesen kifejlett bírósági szervezete, azaz nincs oly bírósága, amely állandóan alkalmazott bírákból alakulna és folytonosan működnék. Az állam igazságszolgáltatása akkor válik teljessé, midőn ellentmondást nem tűrve, mindenki alája van rendelve és midőn állandó bíróságok útján folytonosan működik. Ezt a hágai békekonferencián a nemzetközi bírászkodásnál nem sikerült elérni.

A tanácskozásokon a kötelező nemzetközi bírászkodást, most csak ezt óhajtom érinteni, behatóan tárgyalták, sok érvet hoztak fel mellette, de az eszmét

nem tudták győzelemre vinni. Az önhatalom eszméje tt erősebb volt, mint a jogé. Ez mindig így van, valahányszor nincs biztos kilátás arra, hogy a hozandó bírói határozatban a jog eszméje fog megnyilatkozni. A sok nehézséget, amely ezen pont körül támadt, mesteri szövegezéssel a 38. §. törekszik leküzdeni, amely, miután a kötelező bíraskodás már nem volt elérhető, az államoknak jogi kérdésekben a nemzetközi bíraskodást, mint leghatályosabb és legméltányosabb módszert melegen ajánlja. A kötelező nemzetközi bíraskodás iránti rokonszenvüket csak egy elvi kijelentésben fejezték ki a békekonferenciák.

De ha sikerült is volna a kötelező nemzetközi bíraskodást az egyezménybe beiktatni, ez nem lett volna elérhető kivétel nélkül minden ügyben. Ez a kérdés annak megvilágítására, hogy a mostani háború megindítása mennyiben igazolható, igen nagy fontossággal bír, s azért különös figyelmet is igényel.

A bíraskodás alapeszméje a jog kiszolgáltatása, dönteni a fölött, hogy kinek oldalán van a jog. Azonban vannak ellentétek, a magánéletben is, de különösen az államok viszonyában, amelyeknél a jog egyáltalában nem játszik szerepet, hanem amelyek hatalomvágyból, érvényesülési törekvésből, pusztán érdekek összeütközéséből fakadnak, amelyeket ennél fogva bírói szóval kiegyenlíteni nem is lehet. A hágai egyezmények ilyen kérdéseknek bírói úton való eldöntését nem is vették célba, miután, mint említém, a jogot tették az elbírálás alapjává. A mostani háborút megelőző ellentétek is legmélyebb okai nem a jog, hanem jogilag nem értékelhető hatalmi szempontok. Ezt tehát még a legfejlettebb nemzetközi bíraskodás sem tudta volna elhárítani.

De még jogi kérdésekben is a bíraskodás az államok életében sok nehézségekbe ütközik. Induljunk ki ezen a ponton is az állami igazságszolgáltatásból. Mint láttuk, az állam nem engedi meg, hogy igazságszolgáltatása alól bárki is kivonja magát, de azért az önhatalmat szükség esetében saját igazságszolgáltatása mellett is eltűri. A magánéletben gyakran előfordul, hogy önhatalomhoz vagyunk kénytelenek folyamodni, minthogy az állam nem mindig képes nekünk jogvédelmet nyújtani. Annál sűrűbben fordulhat ez elő egy még csak kialakulóban levő szervezetben, mint aminő az államok közössége a nemzetközi jog uralma alatt. Ebben a szervezetben ma még elérhetetlen kívánság, hogy az államok nemcsak, hogy elismerjék a nemzetközi bíraskodást, hanem azt kivétel nélkül minden ügyben ismerjék el. Belátta ezt az első hágai békekonferencia elé terjesztett orosz javaslat is, s oly kérdések gyanánt, amelyek kiveendők a kötelező nemzetközi bíraskodás alól az állam vitális érdekeit, s a nemzeti becsületet jelölte meg. Ezen a nyomon halad az 1903 október 14-én Franciaország és Anglia között létrejött külön szerződés is a választott bíraskodás tárgyában. Ez a szerződés, ha a diplomáciai tárgyalás nem vezet eredményre, a választott bírói eljárást kötelezővé teszi, de mégis kiveszi alóla azokat a kérdéseket, amelyek a szerződő államok vitális érdekeit, függetlenségét, becsületét, vagy pedig más államok érdekeit érintik. És ezóta a békebarátok lelkes táborának számos ellenvetése dacára uralkodóvá vált a felfogás, hogy a nemzetközi bíraskodás, ha még kötelező is, nem terjedhet kivétel nélkül minden ügyre.

De mindezeknél világosabban bizonyítja, hogy mennyire kivihetetlen a minden ügyre kiterjedő köte-

lező bíraskodás, az az elvetemült orgyilkosság, amely a mostani háború kitörésének közvetlen okául szolgált, ha azt mint jogkérdést is fogjuk fel. Szerbia pártfogása mellett gyilkosok orvul rátámadnak Magyarország trónjának örökösére és őt megfosztják életétől. A hivatalos vizsgálat kiderítette, hogy ez a rémes cselekedet csak egyik részlete volt egy messze elágazó összeesküvésnek, amelynek minden szerbországi hivatalos tényező és ú. n. hazafi volt a részese, s amely nem kevesebbet tűzött ki céljául, mint azt, hogy a kettős monarchia területi épségét megcsorbítsák. Ez a merénylet a nemzet vitális érdekeit, létét és becsületét szíven találta. De ez még nem volt elég. Az orgyilkos népnek csakhamar igen magas pártfogói akadtak. Közéjük szegődött az az ország is, amely közismert kényességében másfél évtizeddel ezelőtt még a diplomáciai összeköttetést is megszakította Szerbiával, mikor királyi holttesteken át jutott trónjára mostani királya, s amelynek lapjai trónörökösünk meggyilkolása után úgy írtak a szerbokről, mint Európa gyülevész népéről, amelyet Európából ki kellene seprűzni. A hangulat azonban csakhamar megváltozott, s egy hatalmas szövetség állt síkra a királygyilkosok védelmére.

Magyarország és Ausztria épen az utolsó évtizedben Szerbia ellen az angyali türelem próbáit állották ki, amelyet a kevésbé beavatottak már-már inkább gyengeségnek, mint az erősebbhez illő elnézésnek voltak hajlandók tekinteni. Megengedtük, hogy két évvel ezelőtt területe majdnem megkétszereződjék, azt híván, hogy megtér, minden munkásságát népe boldogítására fogja fordítani. És ekkor nagyzási mámorában hálából gyilkos kezét emelte fel trónunk örö-

köse ellen. Lélektanilag lehetetlenség volt az ügyet bírói eljárás tárgyává tenni. Az önvédelem és önfentartás ösztöne, amely minden élőlényben megvan, hajtott minket, hogy saját kezünkkel toroljuk meg azt a sok gyalázatot, amely minket egy jelentéktelen kis állam részéről ért. Lehetetlenség volt ez jogilag is. Mikor több hatalmas állam a gyilkosok pártjára állott, alig kaphattunk volna bíróságot, amelyben megnyugodhattunk volna. De a nemzetközi jognak nincs is az a hatálya, hogy bármely nemzetközi bíróság minket kellően megvédhetett volna. A nemzetközi bírászkodás nem büntető igazságszolgáltatás, a nemzetközi bíróság nem ítélt nemzetközi bűncselekmények fölött, amelyeket államok más államok ellen elkövetnek s nem szabhat ki értük büntetést. Már pedig Szerbia bűneiért a legsúlyosabb büntetés jár, amelyet önmagunknak kell kiszabnunk és végrehajtunk. Hiába, ha a jogrend megtagadja a szolgálatot, csak az önhatalom veheti át az uralmat. Bármily magasztos is a jog eszméje, bármily rajongó tisztelet töltse is el lelkünket az igazságszolgáltatás intézményei iránt, a bíró keze nem védhet meg mindig. Nem különösen az államok életében, ahol az egyéni szempontok még nagyobb szerepet játszanak, mint a magánéletben, s ahol, mint már érintettem, az igazságszolgáltatás csak a fejlődés alsó fokán áll még.

A hágai békekonferencia tanácskozásainak rendkívül tanulságos jegyzőkönyveiből kitűnik, hogy a békemozgalmak két legfontosabb pontja: a fegyverkezés korlátozása és a kötelező nemzetközi bírászkodás körül Oroszország és Németország közt volt a legnagyobb ellentét. Míg Oroszország, amelytől egyébiránt az első békekonferencia eszméje is kiin-

dult, világszerte törekvéseiben már évszázadok óta az európai béke legveszedelmesebb tényezője, a programba felvette a fokozatos lefegyverzést és a kötelező nemzetközi bíraskodást, addig Németország volt az, amelynek pedig, mint mindenki tudhatja, semmi területszerzési szándékai sem voltak, ellenezte leghevesebben mind a kettőt. Mostani hangulatunk nem épen alkalmas arra, hogy ítéletet mondjunk a nagyon radikális orosz program őszinteségéről. Hogy azonban Oroszország cselekedetei programjával merő ellentétben állottak, azt a legutolsó tizenöt év története eléggé bizonyítja. Ámde ez az eredményen mit sem változtat. A nemzetközi bíraskodás az a kezdetleges formája is, amelyet a hágai békekonferenciák létrehozta, az államokat mégis némi szervi kapcsolatba hozta s a nemzetközi jogot kiemelte eddigi szervezetlen állapotából. Ez már magában véve is nagy eredmény.

A béke fentartásának ezen és egyéb eszközei, amelyeket nagy részben a hágai békekonferenciák létrehozta és tovább fejlesztettek, a mostani háború kitörése előtt igen nagy szolgálatokat tettek az emberiségnek. Vannak a legutóbbi két évtized történetében meg nem vívott háborúk is, nagyarányú nemzetközi összeütközések, amelyek más körülmények közt háborúra vezettek volna, de amelyek nem utolsó sorban a békemozgalmak szellemének kiegyenlítő hatása alatt békés elintézésel nyertek véget.

Fentebb már kiemelttem, hogy a hágai békekonferenciákon a háború gondolata uralkodott. A háború borzalmainak enyhítésére kétségkívül többet értek el, mint a béke biztosítására. De ezzel a béke eszméjének is szolgálatot tettek. Hogy ennek jelentőségét job-

ban tudjuk felfogni, állítsuk egymással szembe a háborút és a jogot.

Háború és jog merőben ellentétes állapotok. A jog konzervatív tényező az emberek életében. Célja mindazokat, akik kötelékéhez tartoznak, megvédeni és boldogulásukat biztosítani. Nem lehet feladata kötelékéhez tartozó bármely tagját, addig, míg ahhoz tartozónak elismeri, megsemmisíteni. Ezzel szemben a háború destruktív elem az emberiség életében. Célja, támadás vagy védelemképen, megsemmisíteni vagy legalább ártalmatlanná tenni azt, a ki reánk káros. Ekként a jog és a háború merőben ellentétes életviszonyok. Szorosan véve ellenmondás, beszélni a háború jogáról. A kit megsemmisíteni akarunk, azzal szemben csak a megsemmisítés lehet a cél, ott nem lehet feladatunk olyan törekvés, amely az ő javát előmozdítani akarja. Egészen más kérdés az, amelyet azonban nem óhajtok bővebben vizsgálni, hogy a háború mennyiben jogosult, helyesebben, erkölcsi szempontból mennyiben megokolt. Vannak jogosult, sőt szükségszerű háborúk, de a történelem tud sok olyan háborúról is, amelyek a lealacsonyabb okokból fakadtak. Most azonban nem erről van szó, hanem csak arról, hogy ha a háború már kitört, az nem tölti be azt a szerepet, mint a jog. Régebben a háború megsemmisítő, pusztító hatásainak semmi korlátja sem volt. Nem volt az az eszköz, amelytől a cél elérésére visszariadtak volna. De a kultúra idővel itt is megvette a magáét, s a háborúnak határokat szabott, meddig terjedhet a megsemmisítés; meghatározta az eszközöket, amelyek a megsemmisítésre felhasználhatók. Ha már nem lehet az emberi természetet megváltoztatni és a háború okait megszüntetni, akkor a háború

megsemmisítő hatása ne terjedjen tovább, mint ezt célja multhatatlanul megköveteli és ne használjon fel olyan eszközöket, amelyek fölösleges szenvedéseket okoznak. A humanus háború a magas kultura eredménye, azt is mondhatnám, bár ellenmondásnak látszik, kulturvívmány.

A hágai békekonferenciák itt is nagy eredményeket értek el. Megalkották a szárazföldi és tengeri háború kodexeit s ezzel a béke eszméjének is megbecsülhetetlen szolgálatokat tettek. Különösen a második békekonferencia volt ebből a szempontból rendkívül sikeres. Legjelentősebbeknek azon egyezményeket tartom, amelyek még a háborúba is törtek utat a jog eszméjének. Mint említém, jog és háború ellentétes, ki nem egyenlíthető fogalmak. Ha azonban sikerül megszabni a határokat, a meddig a háború megsemmisítő hatása terjedhet, akkor ezeken a határokon túl azonnal megkezdődik a jog fentartó és védő uralma. Az egyik egyezmény kimondja, igaz, hogy csak mellékesen, s ez épen csökkenti értékét, hogy az ellenség polgárainak háborúban is megadandó a jogvédelem és tiszteletben tartandó a magántulajdon. A háború az egyik államnak a másik ellen irányuló megsemmisítő akciója, békés polgárokat és jogait a megsemmisítés ne érje. Az egyezmény oly nagy súlyt fektet ennek a megállapodásnak tiszteletben tartására, hogy minél szélesebb elterjesztését a hadseregek katonái közt is elrendeli. De valamennyi közt legértékesebb a genfi vöröskereszt-egyezmény tökéletesítése és kiterjesztése a tengeri háborúra is. Ha átlapozzuk a régiebb háborúk krónikáit és olvassuk azokat a szívettpő szenvedéseket, amelyeket a háborúban megsebesült katonáknak el kellett viselniök, lát-

juk csak, hogy mily megbecsülhetetlen jótéteménye a vöröskereszt az emberiségnek. Az eredeti genfi egyezményt 1906 július 6-án új egyezményvel pótolták, s ennek tökéletesített megállapodásait terjesztették ki a tengeri háborúra. Ez az egyezmény minden intézmény közt, amely a háború szenvedéseinek enyhítésére létrejött, a legértékesebb.

És ha igen nagy haladásnak tekintjük is, hogy a jog uralma behatolt még a háborúba is, ne lepjen meg, ha más oldalról azt látjuk, hogy ezt az uralmat mégis gyakran elnyomják a háború pusztításai. Ebben a háborúban mennyit olvastunk már ellenségeink barbárságáról, amelylyel a magántulajdon ellen törtek. Hányszor kellett már a legnagyobb felháborással tapasztalnunk, hogy a hágai egyezmények által tiltott fegyvereket használtak. És mennyi felháborító sérelem esett részükről a vöröskereszt intézményén. A jog, béke idejében is csak küzdelmek árán érvényesül, midőn pedig minden feltétel megvan arra, hogy megvalósuljon. Annál nehezebb érvényesülése oly körülmények közt, amelyek a jogrenddel a legmerevebb ellentétben állanak. Igen nehéz feladat a jogot beültetni a pusztítás talajába és még nehezebb megvalósulását ebben a talajban biztosítani. Ez a hadakozókban nagy lelki emelkedettséget és magas műveltséget tételez fel, amelyek sokszor hiányzanak bennük, mint ezt minden jobbérzésű ember nagy szomorúságára, ebben a háborúban ellenfeleinkben is tapasztaltuk.

Ezek a jelenségek azonban ne téveszsenek meg ítélkezésünkben. Már az, hogy a hágai békekonferenciák a hadviselés szabályait nagy részletességgel megállapították, fog mérséklőleg hatni a hadviselő fe-

lek szenvedélyeire ebben a háborúban. És a sebesültek gondozására fennálló intézmények sem fogják eltéveszteni jótékony hatásukat. Itt nyilatkozik meg a békemozgalmaknak, de különösen a hágai békeegyezményeknek, megbecsülhetetlen jótékony hatása a mostani háborúban.

És ha most fejtegetéseimből a végső eredményt akarjuk levonni, arra a meggyőződésre jutunk, hogy a békemozgalmak, de különösen a hágai békekonferenciák, ugyan már szép sikereket értek el, hogy azonban ezek inkább csak féleredmények. Ha pedig ennek okait keressük, ismét azt találjuk, hogy teljes siker a békemozgalmakhoz azért nem fűződhetett, mert, legalább Európában, hiányoztak feltételei. Egyik kézben pálmaággal, a másikban fegyverrel nem lehet teljes sikerű békeakciót kifejtteni. A békemozgalmak, mint ezt a hágai békekonferenciák eredményein láttuk, túlnyomó részben abban állottak, hogy a háború borzalmi enyhüljenek és csak kisebb részben abban, hogy összeütközések békés úton nyerjenek kiegyenlítést, pedig az igazi cél mégis csak ez volna. Ez azért nem lehetett másképp, mert, mint említém, hiányoztak a hozzávaló feltételek.

Békemozgalmak csak oly államok közt vezethetnek teljes sikerre, amelyek mindegyike őszintén akarja a békét, amelyek közt egy sincs, amely hol nyíltan, hol titokban a másik életére tör, a hol becsületes munkájuk által felfelé törekvő államokat a többiek kaján irigysége nem akarja megfosztani munkájuk gyümölcsétől. Pedig Európában már majdnem félszázad óta ezek az indulatok voltak több államban uralkodók. Ezek már eleve kizárták a békemozgalmak teljes sikerét. Midőn nap mint nap attól kellett tar-

tani, hogy Európa lángba borul, a békemozgalmaktól nem lehetett teljes eredményt várni. Tartós és nagy sikerű békemozgalmakra a talaj Európában még nem volt előkészítve, s azért csak félsikerre vezethettek.

A mai háború izgalmai a külpolitikai helyzet ismeretére mindnyájunkat sokkal jobban megtanítottak, semhogy bővebben is kellene vázolnom. Csak néhány legjellemzőbb vonásra szorítkozom.

Magyarországnak és Ausztriának régi haragosa Oroszország, egyszerűen azért, mert útjában állunk. Oroszországban épen olyan jól tudták, mint ahogyan nálunk is közismert volt, hogy hódítási terveink nem voltak. Egyedüli célunk a belső konszolidáció volt. És mégis Oroszország folyton ellenünk tört. Bennünk látta akadályát annak, hogy a szlávság Európában uralomra jusson és hogy a Földközi-tengert hatalmába kerítse. De haragosa lett Németországnak is, amint a német egység létrejött. Régóta baráti viszonyt tartott fenn Poroszországgal, míg ez ellentétben állott a többi német államokkal. Neki kedves volt egy gyöngye Németország, de nem egy erős. A közös sors létrehozta köztünk és Németország közt a szövetséget. Franciaországot a revanche eszméje hevítette s kiirthatatlan gyűlölete Németország ellen meghozta a francia-orosz szövetséget, amelyhez fogható természetellenes politikai szövetség még alig létezett. Angliát pedig az egységes Németország fellendülése, tengeri haderejének hatalmas megnövekedése, a német ipar és kereskedelem óriási terhéódítása tette féltékennyé és Németország ellenségévé. Világhatalmát féltette tőle, emiatt lett az ő ellenségeinek szövetségesévé, akikhez egyébként semmi érdekösség sem fűzi. Csak így történhetett meg,

hogy egy kis balkán állam pártfogása mellett elkövetett orgyilkosság a mostani világháborúra vezetett. Ha Oroszország nem látta volna, hogy az ő törekvései számára Szerbia a legalkalmasabb eszköz, akkor támadásait területi épségünk ellen nem pártfogolta volna. És ha Szerbiában nem számítottak volna teljes bizonyossággal arra, hogy Oroszország minden körülmények közt védelmükre kel, akkor az orgyilkosságot el sem követik. Vagy ha igen, megmaradt volna elszigetelt jelenségnek, amely a törvényszék tárgyalótermében nyert volna elintézését, legfeljebb csupán Szerbiára szorítkozó diplomáciai vagy háborús összeütközés lett volna belőle. A nagyhatalmak között fennálló mélyreható érdeellentétek azonban az orgyilkosság alkalmából a világ legnagyobb háborúját idézték fel. Szomorú bizonyítéka ez annak, amit már annyiszor kellett sajnosan tapasztalni, hogy Európában kétezer éves fejlődés után sem tudtak úgy elhelyezkedni a népek, hogy köztük az élet-halál harc veszedelmét felidéző okok megszűntek volna. Európa eddig fáklyavivője volt a nagy emberiségi eszméknek s a tudományos haladásnak, de nem volt és nem is lehetett fáklyavivője az államok békés együttlétét biztosító jogintézményeknek. Sajátszerű ellentét az emberiség legtekintélyesebb részének történeti fejlődésében, amelylyel az eddiginél többet kell foglalkoznunk.

Ennek az áldatlan állapotnak nemcsak az európai államok, de az emberiség érdekében is meg kell szűnnie. Mert bizonyos, hogy ha Európa eddig nem lett volna kénytelen anyagi erejének túlnyomó részét fegyverkezésre fordítani s ha nem fél, hanem két kézzel munkálkodhatott volna népei boldogulásán, a világ a fejlődés magasabb fokán állana.

És ebben megtaláljuk a választ arra a kérdésre is, amelyet bevezetésül felvettem, hogy a békemozgalmak miért nem tudták a mostani háborút megakadályozni. Az ok nemcsak az, hogy a hágai békekonferenciák nem vezettek arra az eredményre, amelyet eléjük tűztek. Mert ha ezek nagyobb eredménnyel is végződtek volna s ha el is érték volna azokat a célokat, amelyeket kívántak, ami azonban az adott viszonyok közt nem volt lehetséges, a mai zilált külpolitikai helyzetben a háború mégis alig lett volna elkerülhető. Ott, hol az államok egy részének léte és területi épsége nincs biztonságban a többiek terjeszkedési törekvései előtt, a legteljesebb sikerű békemozgalmak sem háríthatják el a háború veszedeelmét. Ebből ismét látható, hogy a békemozgalmak legfőbb céljához, a háború megelőzéséhez, nemcsak az szükséges, hogy az államok bizonyos megállapodásokra jussanak, hanem az is, hogy létüket és területi épségüket kölcsönösen véglegesnek és megtámadhatatlannak ismerjék el. Ha ez a hajlandóság hiányzik, a veszélyeztetett államnak fegyverrel kezében kell résen állania, bármily sokatigérők is volnának egyébként a béke biztosítására irányuló megállapodások. És ezt a hajlandóságot csak az államok egyensúlya szülheti, amelyet ismét szükség esetén csak háború útján lehet létrehozni. Ekként a háború, amelynek a békemozgalmak hadat üzennek, a körülményekhez képest, ha sikerül az államok közt az egyensúlyt megteremtenie, a békemozgalmak legfőbb céljának, a tartós békének leghatályosabb előmozdítója lehet.

A mostani háború is a békemozgalmak aranykorszakának megteremtője lesz, ha s ez valamenynyünk legerősebb reménysége, a mi fegyvereinké

lesz a győzelem. Nem egyedül a hazám sorsáért aggódó lelkem legforróbb kívánsága adja ajkamra ezeket a szavakat, hanem a hidegen mérlegelő s minden érzelmi szemponton felülemelkedő jogász meggyőződése is. Anglia és Oroszország viláгурalomra törekszenek, eddigi uralmukat megerősíteni és kibővíteni akarják. Többi ellenségeinkről, beleértve a szerencsétlen Franciaországot is, beszélni is alig érdemes, mert ezek számára a győzelem sem hozhatna számottevő eredményeket. Annak a két államnak viláгурalma azonban nem lehetne áldásthozó az emberiségre. Ha a földkerekség nagy része két állam uralma alatt sinylődnék, ez nem mozdíthatná elő sem a haladást, sem a békés nemzetközi együttlét feltételeit. Folytonos elégedetlenség és lázongás az elnyomottaknál és mindennapi fegyveres beavatkozás az uralom biztosítására, volna a népek sorsa, mindaddig, míg az a két állam, amelyek egymásnak mindig ellenségei voltak, a közös uralmon össze nem vesznének s azt saját egyenetlenségük folytán el nem veszítenék. Mert jegyezzük meg, hogy a viláгурalmak sohasem voltak tartósak. Látott a viláгурtörténelem már sok viláгурalmat megbukni, a mostani sem kerülne el sorsát, sőt végzete még korábban elérné, mint régen. Viláгурalom némi állandósággal csak a fejlődés igen alacsony fokán álló népek fölött tartható fenn. Ma azonban a kultura fénysugarai Ázsia és Afrika legtávolibb sivatagjaiba is bevilágítanak, ma már ezek népeinek tartós szolgai meghódolására sem lehet számítani. Legkevésbé áltassa magát Oroszország balkán törekvéseivel. A balkán népek, beleértve Oroszország dédelgetett gyermekét, Szerbiát is, nem azért rázták le a török igát, hogy azt most az oroszszal felcseréljék,

ők szabadságot és függetlenséget akarnak. Az pedig, hogy Angolország a világ minden fontos tengersizségeit, kikötőit, csatornáit és szigetét maga számára törekszik megtartani, amely természetellenes, mert nem is áll arányban erejével, époly bántó és lealázó a világ többi kulturnépeire. Világuralom ma a legnagyobb anakronizmus, amelyből senkire, sem az emberiség békés fejlődésére haszon nem fakadhat. Ezt jelentené az ő győzelmük s ezért volna az vészthozó az egész emberiségre.

Ezzel szemben a mi győzeimünk a népek szabadságát és függetlenségét fogja meghozni. Sem mi, sem Németország, nem törekszünk világuralomra, idegen népek leigázására. Mi az államok elhelyezkedésében az egyensúlyt akarjuk megteremteni, amely a tartós békés együttlétnek legfőbb feltétele. Gátat akarunk vetni azoknak a féktelen szenvedélyeknek, amelyek más államok léte és nagysága ellen törnek, s amelyek az államok békés együttlétét folyton zavarják. Ezért oly nagyjelentőségű a mi győzelmünk a békemozgalomokra s az emberiség szebb jövőjére. A mi győzelmünk nemcsak a magyar nemzet hatalmas felvirágzását fogja meghozni, de megteremti azon törekvések számára is az erős alapot, amelyek az államok békés együttlétének előmozdítására irányulnak. Európát ki kell szabadítani mostani anarchikus, jog nélküli állapotából. Az európai államok közt szorosabb nemzetközi kapcsolatnak kell létrejönnie létük kölcsönös tisztelete alapján, amely azokat az okokat, amelyek a mostani háborút előidézték, csirájukban megöli. Ennek a jogi egyensúlynak létre kell köztük jönnie, mert különben Európa elveszti a világ fölött vezető szerepét. És ezt az egyensúlyt csak a

mi győzelmünk hozhatja meg. A mi győzelmünk nyomában meg fog születni az életerős nemzetközi bíraskodás Európában is. A béke apostolait ne ejtse kétségbe a mostani háború, ne tartsanak attól, hogy minden fáradozásuk gyümölcsét egyszer s mindenkorra elsöpri. Nem, mert ha a vihar fejünk fölött elvonul, a béke fája lesz az, amely legszebben fog kivirágozni. A megpróbáltatás nehéz napjaiban az a meggyőződés erősítse katonáink bátorságát s mindnyájunk lelkét, akik itthon küzdünk, hogy a mi győzelmünk nemcsak hazánkat fogja megmenteni és számára boldogabb jövőt megnyitni, hanem az egész emberiségnek is tartós békét és nagyobb boldogságot fog hozni.

Küzdelem lesz ezentúl is az emberek közt, mert élet nincs küzdelem nélkül. Lesznek ellentétek és összeütközések is az államok között, de ezek a jobban szervezett nemzetközi életben többnyire vérontás nélkül fognak kiegyenlítődni. És lesz háború is, de csak igen ritkán. A fegyverkezés nem fogja annyira kitölteni a béke idejét és nem fog annyi szellemi és anyagi erőt felemészteni, mint most. S így be fog teljesedni az, amiből kiindultam, hogy az emberiség jobban fogja betölteni rendeltetését, mert a tartós békét nem fogják megkeseríteni a háborútól való folytonos rettegés súlyos gondjai.

Ezért oly végtelenül fontos, hogy mi győzzünk.

